

Резюме

Охарактеризовано сучасне становище легкої атлетики та перспективи її професіоналізації в Україні.

Summary

This article deals with the present condition of track-and-field and prospects of its professionalization in Ukraine.

Постановка проблеми. Наприкінці 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. у світі відбулися серйозні соціально-політичні та економічні зміни у різних сферах діяльності, у тому числі й у спорті. Розвиток спорту в Україні опинився під потужним впливом процесів, що відбуваються у спорті західних країн. З'явилася об'єктивна потреба зробити аналіз тенденцій розвитку деяких видів спорту, зокрема, легкої атлетики, визначити її організаційні та соціально-економічні основи, місце та значення у сучасному суспільстві, розглянути питання зближення професійного та олімпійського спорту, а також можливості використання західноєвропейського та американського досвіду для розвитку професійного спорту в Україні. Нині можна вважати загальноприйнятним підхід до олімпійського та професійного спорту, як до двох різновидів сучасного спорту вищих досягнень, що мають різну спрямованість та критерії ефективності [1].

Мета дослідження — удосконалити систему професійної діяльності у легкоатлетичному спорті.

Результати дослідження та їх обговорення. Олімпійський спорт сконцентровано на підготовці та виступах на Іграх Олімпіад. Критерієм його ефективності є результати виступів — кількість виборених медалей, місце команди у неофіційному командному заліку [1].

Професійний спорт — це різновид підприємницької діяльності спортсменів-професіоналів і спортивних функціонерів, метою якого є виробництво спортивного видувища, що здобуває форму товару, продаж якого забезпечує прибуток. Основний принцип розвитку професійного спорту — прибутки мають покривати витрати [1].

Сучасний професійний спорт має ряд специфічних, принципових особливостей, що відрізняють його від олімпійського спорту [1]:

- орієнтація на розвиток тих видів, котрі можуть принести великі прибутки, або, як мінімум, забезпечити покриття власними прибутками усіх витрат;

- намагання організацій забезпечити створення та підтримання у змаганнях атмосфери жорсткої конкуренції, без котрої спорт втрачає привабливість для глядачів, інтерес до нього з боку телебачення та спонсорів;

- формування у кожному з видів професійного спорту спортивної еліти, видатних спортсменів, які привертають особливу увагу глядачів і є популярними у суспільстві. Для популяризації таких спортсменів використовуються не тільки показники їх спортивної майстерності, а й їх спосіб життя, захоплення, доходи тощо. Усьому цьому надається велике значення. Історія професійного спорту переконливо показує, що спортивна еліта та пов'язана з нею інформаційна, рекламна, спонсорська, громадська діяльність є потужними чинниками розвитку спорту та підвищення його доходів;

- наявність досить ефективної системи соціального захисту спортсменів, котра постійно вдосконалюється. Велику роль в охороні інтересів професійних спортсменів відіграють посередницькі агенції, котрі від імені спортсменів укладають усі комерційні договори, вкладають зароблені ними гроші у якусь справу тощо. Незважаючи на те що послуги менеджерів та агентів є досить дорогими (20 % і більше), їх діяльність є досить ефективною. Менеджери професійного спорту, забезпечуючи вкладання грошей, що належать спортсменам, значною мірою

визначають їх подальшу долю та швидку адаптацію до нових умов життя після закінчення спортивного кар'єри;

- експансія американського професійного спорту в інші країни, у тому числі в Японію, Канаду, розвинені країни Західної Європи, а останнім часом і у держави, що виникли на території колишнього СРСР, насамперед, у Росію та Україну.

Нині більшість олімпійських видів спорту досить інтенсивно розвивається шляхом, що пройшов професійний спорт. Значні зміни відбулися й у легкій атлетичі. У зв'язку з професіоналізацією і комерціалізацією у легкій атлетичі в 2001 р. Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація змінила свою назву і тепер називається — Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій (IAAF). Її статус у спорті дозволяє вирішувати питання професіоналізації легкої атлетичі, збільшення доходів від телетрансляцій і права маркетингової діяльності.

На сьогодні спорт — це індустрія, у якій задіяно багато мільярдів доларів і яка є третім найбільшим сектором світової економіки. За даними Френка Діка, обіг капіталу в легкій атлетичі оцінювався в 2000 р. у 500 млн доларів [8].

Наприклад, у 2000 р. бюджет Асоціації легкої атлетичі США перевищував 50 млн доларів, при тому, що вона не входить до числа тридцяти найпопулярніших видів спорту країни [4]. За-

робітки легкоатлетів не перевищують 35 % заробітків тенісистів. Так, Андреа Агасці у 1999 р. заробив 15 млн доларів, а заробіток відомого легкоатлета Майкла Джонсона становив 4 млн доларів [8].

Нині у легкій атлетичі існує різниця у заробітках чоловіків та жінок. Так, у 2002 р. заробіток Меріон Джоунс становив 2 млн доларів, що менше, ніж у спортсменів-чоловіків, що входять до складу першої десятки [8].

Очевидним є той факт, що легка атлетика перетворилася на сферу діяльності, котра потребує від спортсменів величезних фізичних і моральних затрат, самовідданої багаторічної праці й відповідної матеріальної зацікавленості.

Виступаючи на Іграх Олімпіад, легкоатлети за перше місце отримують грошову винагороду 60, за друге — 30, третє — 20 тис. доларів. За встановлення світового рекорду сума винагороди збільшується вдвічі.

На чемпіонатах світу легкоатлети отримують грошову винагороду за 1—6-е місця взимку: 40 тис. доларів — за перше місце, 20 тис. доларів — за друге, 10 тис. доларів — за третє, 8 тис. доларів — за четверте, 6 тис. доларів — за п'яте, 4 тис. доларів — за шосте, за 1—8-е місця влітку: перше — 60 тис. доларів; друге — 30 тис. доларів; третє — 20 тис. доларів; четверте — 15 тис. доларів; п'яте — 10 тис. доларів; шосте — 6 тис. доларів;

сьоме — 5 тис. доларів; восьме — 4 тис. доларів [10] (табл. 1).

Чемпіонат Європи 2000 р. (Мюнхен) показав, що багато хто з провідних атлетів не виступав у цих змаганнях на повну силу у зв'язку з тим, що Європейська легкоатлетична асоціація (ЕАА) не виплачує призерам преміальних, як це робить IAAF на своїх чемпіонатах [5].

Треба зазначити, що деякі федерації заохочують призерів змагань матеріально. Як приклад, можна навести фразу, висловлену на прес-конференції чемпіону Європи-2000 з марафонського бігу Янном Холмем: "Фінська федерація легкої атлетичі заплатить мені за цей титул 10 тис. євро" [5]. Важливо й те, що до призерів чемпіонатів по-іншому ставляться організатори найбільших комерційних змагань. Дуже точно цю думку висловила в одному зі своїх інтерв'ю Світлана Феофанова: "Раніше ми чекали запрошення на змагання, тепер вибираємо — куди поїхати" [5].

На сьогодні стає очевидним, що мотивація досягнення успіху на офіційних змаганнях під час виступів за національну збірну переплелася з мотивацією заробітку у змаганнях за персональним запрошенням атлетів, а не країн. З одного боку, тепер тренер отримує свій відсоток від

Таблиця 1. Індивідуальні грошові призи у структурі змагань з легкої атлетичі (2003)

Назва змагання	Місце								Загальна сума, дол.
	1-е	2-е	3-е	4-е	5-е	6-е	7-е	8-е	
Чемпіонат світу	60 000	30 000	20 000	15 000	10 000	6000	5000	4000	6 300 000
Чемпіонат світу в критих приміщеннях	40 000	20 000	10 000	8000	6000	4000	—	—	2 288 000
Кубок світу	30 000	18 000	8 000	7000	5000	3000	2000	1000	2 442 000
Чемпіонат світу:									
з кросу	30 000	15 000	10 000	7000	5000	3000	—	—	280 000
з напівмарафону	30 000	15 000	10 000	7000	5000	3000	—	—	140 000
з ходьби	30 000	15 000	10 000	7000	5000	3000	—	—	180 000
Всесвітній легкоатлетичний фінал	30 000	20 000	12 000	7000	5000	4000	3000	2000	2 905 000
Першість:									
з багатоборства	30 000	20 000	15 000	10 000	8000	7000	6000	5000	202 000
з ходьби	30 000	20 000	15 000	10 000	8000	7000	6000	6000	202 000
Разом									14 939 000

виступу спортсмена, тобто є спільна зацікавленість у зароблянні грошей у невиправдано великій кількості стартів, з іншого, — змінилася система стосунків “тренер-спортсмен”. Спортсмени нині отримують набагато більше грошей, ніж їхні наставники. Вони стали більш незалежними і нерідко керуються не методичними, а економічними міркуваннями при прийнятті рішень, легко змінюють тренерів на зручніших. Останнім часом усе частіше виникають ситуації, коли спортсмени оголошують своїми тренерами власних чоловіків і дружин, котрі здебільшого не мають до цієї роботи ніякого відношення. Робиться таке, як правило, через фінансові міркування. Окрім того, у системі стосунків між спортсменами і тренерами з’явилися інші постаті, насамперед, менеджери, які беруть за послуги високий відсоток (20 % і більше). Усе це збігається з іншими процесами у суспільстві: загальним зниженням інтересу до легкої атлетики, недостатнім фінансуванням (котре залишається, в основному, бюджетним), відтоком кваліфікованих тренерських кадрів.

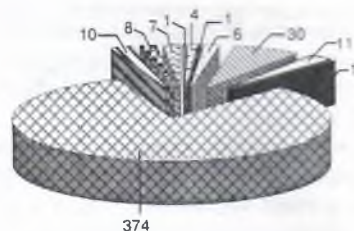
Не секрет, що видатні атлети України — переможці та призери Ігор Олімпіад, чемпіонатів світу та Європи — порівняно зі своїми зарубіжними конкурентами фактично соціально не захищені, як правило, отримують мізерні штатні ставки у збірній команді країни, сподіваючись на допомогу спонсорів. Хоча всім відомо, які фізичні, психічні, емоційні навантаження вони витримують під час тренувального процесу підготовчого періоду та безпосередньо під час змагань.

Нині олімпійська підготовка вимагає від спортсмена не тільки самовідданої праці, рухового та психічного обдарування, а й цілого комплексу додаткових заходів, що стимулюють працездатність та відновлення організму після важкого фізичного навантаження. Без ефективного

науково-методичного забезпечення, фармакологічних засобів, спеціального обладнання неможлива повноцінна підготовка на високому професійному рівні. За соціально-економічних умов, що склалися в Україні, бюджетні кошти, котрі виділяються на ці розділи підготовки, мізерні, а сама підготовка вимагає значних грошових витрат. Очевидно, що наявність солідного фінансування дозволяє використовувати у підготовці високоефективні заходи відновлення, що, у свою чергу, дає можливість зберегти спортивне довголіття, знизити ризик виникнення хвороб і побічних ефектів під час і після завершення спортивної кар’єри.

Професійний підхід до підготовки в олімпійському спорті враховує наявність усіх названих чинників для досягнення найвищих спортивних результатів у терміни проведення основних змагань. Такий підхід не може бути реалізований без відповідних законодавчих актів щодо соціального захисту атлета. Знаменною подією і значним кроком уперед у спортивному житті України є Указ Президента України від 16 січня 2003 р. № 31/2003 “Про положення про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту”, призначений для стимулювання успішних виступів на міжнародній спортивній арені та визначення вагомого внеску у розвиток спорту вищих досягнень [6].

Нині у світі проводиться велика кількість змагань з легкої атлетики різного рівня — понад

Розподіл змагань різного рівня з легкої атлетики (2001): ■ міжнародні змагання за персональними запрошеннями (374); ■ міжнародні матчеві зустрічі (1); □ чемпіонати України (11); ▨ українські змагання (30); ▩ чемпіонати світу (6); ▤ Універсіада (1); ▥ чемпіонат Європи (4); ▦ Кубок Європи (1); ▧ “Золота ліга” (7); ▨ Гран-Прі (8); ▩ Гран-Прі II (10)

400 щороку (рисунок) [9, 11—15]. Більшість із них — це змагання за персональними запрошеннями атлетів (“Золота ліга”, Супер Гран-Прі, Гран-Прі, Гран-Прі II та ін.). У таких змаганнях призовий фонд становить сотні тисяч доларів. Так, максимальна сума виграшу в Гран-Прі, за даними ІААФ, у 2002 р. становила 2 млн 456 тис. доларів [13].

Професіоналізація поступово охопила спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих легкоатлетів та їх участь у змаганнях фінансуються у найрізноманітніших формах — стипендії, заробітна плата, компенсації, виплати за рекламу та участь у стартах, премії тощо. Наприклад, грошовий приз за перше місце у змаганнях (DN GALAN — Stockholm, 2002) з різних дисциплін легкої атлетики у жінок становив від 10 до 3 тис. доларів, у чоловіків — від 10 до 5 тис. доларів (табл. 2, 3). Бонус за встановлення рекорду стадіону

Таблиця 2. Грошові призи у змаганнях з легкої атлетики у жінок (DN GALAN — Stockholm, 2002), дол

Місце	Біг				Стрибок		
	100 м	400 м	800 м	100 м з бар’єрами	у висоту	з жердиною	у довжину
1	10 000	7000	7000	5000	7000	7000	3000
2	7000	5000	5000	3000	5000	5000	2000
3	5000	3000	3000	2000	3000	3000	1500
4	3000	2000	2000	1500	2000	2000	1000
5	2000	1500	1500	1000	1500	1500	750
6	1500	1000	1000	500	1000	1000	500
7	1000	500	500	250	500	500	250
8	500	250	250	250	250	250	250
Рекорд стадіону	10,90	50,72	1:56,71	12,53	1,99	4,72	7,05

Таблиця 3. Грошові призи у змаганнях з легкої атлетики у чоловіків (DN GALAN — Stockholm, 2002)

Місце	Біг			Стрибок			Метання списа
	100 м	400 м	1500 м	100 м з бар'єрами	у висоту	потрійний	
1	10 000	7000	10000	5000	7000	5000	5000
2	7000	5000	7000	3000	5000	3000	3000
3	5000	3000	5000	2000	3000	2000	2000
4	3000	2000	3000	1500	2000	1500	1500
5	2000	1500	2000	1000	1500	1000	1000
6	1500	1000	1500	500	1000	500	500
7	1000	500	1000	250	500	250	250
8	500	250	500	—	250	250	250
Рекорд стадіону	9,87	44,64	3:29,30	13,12	2,42	17,93	89,58

— діамант розміром 1 карат вартістю 10 тис. доларів.

Популярними і престижними для легкоатлетів є змагання "Золота ліга", які демонструють зміни, пов'язані з професіоналізацією, що відбулися у легкій атлетиці протягом останніх років.

Варто зазначити, що у змаганнях "Золота ліга" 35 легкоатлетичних дисциплін поділяють на три категорії: "premium" дисципліни, тобто, привілейовані; "classic" (класичні); "promotional", які популяризуються [10] (табл.4).

Спортсмени за участь у дисциплінах premium мають можливість одержати у 2 рази більшу грошову винагороду, ніж у classic, і втричі більше, ніж у promotional. Таким чином, відбувається орієнтація на ті дисципліни легкої атлетики, котрі становлять особливий інтерес з комерційної точки зору. В основному, це бігові дисципліни.

Таблиця 4. Грошові призи в структурі змагань IAAF (Golden League 2003), дол

Місце	Premium	Classic	Promotional
1	15 000	7500	4500
2	12 000	6000	3600
3	8000	4000	2400
4	5000	2500	1500
5	4000	2000	1200
6	2500	1250	900
7	2000	1000	600
8	1500	750	300

Примітка: Premium — біг 100 м, 800, 110 м з бар'єрами (чоловіки); біг 100, 800 м, стрибок у висоту (жінки); Classic — біг 3000 м чи 5000 м, стрибок з жердиною, метання списа (чоловіки); 1500, 400 м з бар'єрами, потрійний стрибок (жінки); Promotional — 24 з 35 індивідуальних дисциплін легкої атлетики.

Грошові призи розподіляються у структурі змагань IAAF між атлетами за умови проходження двох тестів на допінг поза змаганнями. У 2003 р. "Золота ліга" проводилася ушосте і розміри джек-поту досягли 1 млн американських доларів. У попередні три роки розігрувалися 50 кг золота, що оцінювалося приблизно удвічі дешевше.

Треба зазначити, що джек-пот поділяється між атлетами, які були переможцями в усіх сімох турнірах "Золотої ліги" і брали участь у Всесвітньому легкоатлетичному фіналі IAAF. Якщо в 2002 р. 4 спортсмени (Ішам ель Геррудж, Фелікс Санчес, Анна Гувара та Меріон Джоунс) отримали по 12,5 кг золотих злитків, підтвердивши свою найвищу майстерність [7], то у 2003 р. джек-пот у 1 млн американських доларів отримала одна спортсменка — Марія Мутула з Мозамбіку, бігунка на 800 м. Вона не зазнала жодної поразки не тільки на змаганнях "Золота ліга", але цілком у сезоні та заслужено досягла найбільшої винагороди в історії легкої атлетики, ставши вперше єдиною власницею джек-поту.

Таким чином, легка атлетика досить інтенсивно розвивається. Збільшується кількість змагань за персональними запрошеннями, у котрих призовий фонд становить сотні тисяч доларів. Це свідчить про те, що спортсмен змушений підтримувати високу спортивну форму практично протягом усього спортивного сезону. Нині багато спортсменів України у гонитві за прибутком

беруть участь у великій кількості змагань за запрошеннями безпосередньо перед чемпіонатами світу, Іграми Олімпіад, що, у свою чергу, негативно впливає на досягнення високих спортивних результатів в основних змаганнях сезону. Тому назріла необхідність органічно узгодити систему підготовки до головних змагань року (чемпіонати світу, Ігри Олімпіад) з підготовкою та участю у великій кількості змагань за персональними запрошеннями.

На думку Джанні Мерло (Італія), президента легкоатлетичної секції Міжнародної асоціації спортивних журналістів, легка атлетика відома, як спорт чисел, а ранжування логічно вкладається в цю філософію [3].

У легкій атлетиці з'явилася сучасна система оцінки досягнень атлета (Міжнародна рейтингова система), що була репрезентована 23 червня 2000 р. у Парижі як експеримент. Після рішення ради IAAF вона одержала повний офіційний статус і за 2 роки стала фундаментальною, невід'ємною частиною легкоатлетичного спорту. Її мета — розвиток системи змагань IAAF, залучення нової аудиторії глядачів і точне визначення кращих атлетів світу, просування у спортивній ієрархії.

Міжнародний рейтинг IAAF являє собою складну систему, що включає багато змінних і базується на підрахунку очок. Міжнародні рейтинги IAAF основані на виступах легкоатлетів протягом 12 міс. Світова система рейтингу визначає рейтинг з кожної окремої дисципліни легкої атлетики і загальний рейтинг серед чоловіків і жінок, що і є вирішальним механізмом у доборі спортсменів для участі у Всесвітньому легкоатлетичному фіналі. Визначення загального рейтингу здійснюється за спортивним результатом, показаним спортсменом у змаганні, і місцем, котре він посів у фіналі цих змагань. Також ураховуються

Таблиця 5. Всесвітній рейтинг легкоатлетів України (чоловіки) на 08.09.03

Загальний рейтинг	Ім'я, прізвище	Кількість очок	Дисципліна
52 (54)	Іван Гешко	1324	Біг 1500 м
54 (74)	Юрій Білоног	52 (54)	Штовхання ядра
124 (146)	Андрій Скварук	1280	Метання молота
166 (299)	Денис Юрченко	1255	Стрибок з жердиною
206 (203)	Володимир Зюськов	1238	Стрибок у довжину
226 (216)	Андрій Соколовський	1227	Стрибок у висоту
251 (244)	Олексій Лукашевич	1220	Стрибок у довжину
358 (357)	Олексій Крикун	1190	Метання молота
381 (378)	Геннадій Горбенко	1186	Біг 400 м з бар'єрами
448 (447)	Роман Вірастюк	1176	Штовхання ядра
462 (462)	Олександр Корчмид	1174	Стрибок з жердиною
482 (303)	Сергій Лебідь	1171	Біг 5000, 10 000 м
586 (586)	Микола Саволайнен	1159	Потрійний стрибок
595 (598)	Костянтин Рурак	1158	Біг 100 м
670 (673)	Юрій Пархоменко	1151	Штовхання ядра
738 (736)	Олексій Твердоступ	1145	Біг 400 м
766 (766)	Вадим Слободенюк	1142	Біг 1500, 3000 м
926 (926)	Артем Рубанко	1128	Метання молота
984 (990)	Анатолій Довгаль	1124	Біг 100, 60 м

показники вітру, що впливають на спортивний результат [10].

Спортивний результат визначається за існуючою таблицею очок [2, 16, 17].

Вітер ураховується у таких дисциплінах легкої атлетики: біг 100 і 200 м, біг 100 і 110 м з бар'єрами, стрибки у довжину і потрійним. Зміна швидкості вітру на $1 \text{ м} \cdot \text{с}^{-1}$ є еквівалентною +6 очок при зустрічному напрямку та -6 при ходовому.

При присудженні очок за зайняте місце у фіналі враховується категорія змагань. Існує 9 категорій — OW, GW, GL, A, B, C, D, E, F [16, 17].

Екстраординарною у вигляді бонусних очок спортсмен отримує за встановлення світового рекорду у головних і суміжних дисциплінах легкої атлетики.

З минулого року правила системи рейтингу було змінено, у зв'язку з рішенням про проведення з 2003 р. Всесвітнього легкоатлетичного фіналу, який замінив змагання "Фінал Гран Прі" [2, 17]. Нині загальний рейтинг визначається за кращими спортивними результатами, показаними атлетом у 6 змаганнях протягом року, причому 4 — з числа головних змагань сезону (раніше за п'ятьма кращими змаганнями за рік). Всесвітній рейтинг легкоатлетів України (чоловіки і жінки) подано у табл. 5, 6.

Втілення системи міжнародного рейтингу в такому складному виді, як легка атлетика, показало суперечливе ставлення до неї спортивних керівників та спортсменів. Серйозна дискусія з питання вдосконалення системи міжнародного рейтингу пов'язана з:

- негативним впливом її на спортсменів середнього рівня, котрі не потрапляють на верхні позиції цього рейтингу;
- існуванням відмінностей між дисциплінами легкої атлетики (наприклад, метальники молота, списа, диска не виступають у закритих приміщеннях, що

впливає на загальний рейтинг). Рівень змагань мають визначати не дисципліни, а легкоатлети, які показали себе [3];

- недосконалістю таблиці очок;

- відмінністю між технічними і біговими видами (у загальному рейтингу спостерігається величезна перевага легкоатлетів, які займаються біговими видами);

- питаннями виступів легкоатлетів у головних змаганнях року (наприклад, атлети, котрі не виграють медалей на чемпіонатах світу, часто займають вищі позиції у загальному рейтингу);

- удосконаленням класифікації змагань (наприклад, Ігри Доброї Волі мають нижчу категорію змагань, ніж чемпіонат Південної Америки) [3];

- оцінкою виступів спортсменів за п'ятьма змаганнями на рік (рейтинг може очолити спортсмен, котрий демонстрував високі результати у травні, але посередньо виступав протягом решти сезону).

Протягом останніх 20—30 років заняття спортом потребують від спортсменів такого рівня самовіддачі, витрат часу, фізичних та психічних навантажень, котрі неможливі без належного забезпечення різноманітними послугами. У спорті сформувалася ве-

лика кількість вузьких фахівців — спортивних лікарів, масажистів, для яких спорт став сферою професійної діяльності. Деякі спортивні агенти отримують приблизно від 25 до 150 тис. доларів на рік [8]. Оплата праці в Європі особистого тренера спортсмена, котрий виступає за національну збірну команду країни, становить 60—80 тис. євро на рік, а заслужений тренер України, у кращому разі, за адекватну роботу отримує 600—1000 євро на рік.

Наприклад, за кордоном особистий тренер спортсменів у віці 16—19 років (крім національної юнацької збірної, команд спортсменів старшого складу) має таку оплату праці:

- за роботу з одним спортсменом отримує попередній гонорар у розмірі 960 доларів. 48 тижнів на рік оплачуються поквартально авансом 5 год на тиждень (наприклад, 4 долари за годину), понаднормові години — 5 доларів за годину;

- 1 тренер — 2 спортсмени (за одиницю тренерської роботи):

- 720 доларів — попередній гонорар;

- 48 тижнів на рік оплачуються поквартально авансом 5 год на тиждень (наприклад, 3 дола-

Таблиця 6. Всесвітній рейтинг легкоатлетів України (жінки)
на 08.09.03

Загальний рейтинг	Ім'я, прізвище	Кількість очок	Дисципліна
24(22)	Жанна Блок	1349	Біг 100, 200, 60 м
28 (26)	Віта Паломарь	1337	Стрибок у висоту
45 (47)	Інга Бабакова	1315	Стрибок у висоту
59 (66)	Тетяна Терещук-Антіпова	1302	Біг 400 м з бар'єрами
72 (69)	Ірина Ліщинська	1288	Біг 1500 м
90 (96)	Олена Говорова	1271	Потрійний стрибок
98 (133)	Вікторія Стьопіна	1269	Стрибок у висоту
133 (129)	Віта Павлиш	1248	Штовхання ядра
143 (140)	Ірина Михальченко	1243	Стрибок у висоту
149 (147)	Неля Непорадна	1240	Біг 800, 1500 м
168 (165)	Інесса Кравець	1231	Стрибок у довжину, потрійний стрибок
172 (168)	Анжела Кравченко	1228	Біг 100, 200, 60 м
200 (201)	Марина Майданова	1213	Біг 200 м
239 (242)	Олена Пастушенко	1199	Біг 100, 200, 60 м
247 (252)	Людмила Блонська-Коваленко	1196	Семиборство
309 (313)	Наталія Сидоренко	1181	Біг 1500, 3000 м
331(332)	Олена Антонова	1175	Метання диска
349 (349)	Антоніна Єфремова	1172	Біг 400 м
353 (354)	Людмила Гуртовенко	1171	Біг 800 м
384(635)	Ірина Секачова	1167	Метання молота
399 (422)	Тетяна Ткалич	1164	Біг 100, 60 м
399 (405)	Тетяна Волкова	1164	Біг 800 м
465 (468)	Ольга Місченко	1155	Біг 200, 400 м
477 (478)	Тетяна Дебела-Фарафонова	1154	Біг 400 м з бар'єрами
485 (511)	Анастасія Рябченко	1152	Біг 400 м з бар'єрами
640 (646)	Тетяна Лукашенко-Боненко	1135	Біг 200 м
695 (696)	Тетяна Петлюк	1130	Біг 800 м
713 (770)	Наталія Беркут	1128	Біг 5000, 10000 м
729 (733)	Наталія Пігида	1127	Біг 100, 400, 60 м
819 (899)	Оксана Гуськова	1120	Біг 100, 200 м
838 (841)	Тетяна Головченко	1118	Біг 1500, 5000 м
864 (869)	Анна Бордюгова	1116	Біг 400 м з бар'єрами
900 (910)	Наталія Куц	1113	Стрибок з жердиною
957 (965)	Оксана Ілюшкіна	1109	Біг 800, 400 м

ри за годину оплачуються спортсменом);

– понаднормові години — 4 долари за годину.

• 1 тренер — 3 спортсмени (за одиницю тренерської роботи)

– 600 доларів — попередній гонорар;

– 48 тижнів на рік оплачуються поквартально авансом 5 год на тиждень (наприклад, 2,5 долара за годину оплачується спортсменом);

– понадурочні години — 3 долари за годину.

Таким чином, однією з основних тенденцій, що визначає на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його профе-

сіоналізація. У легкій атлетичі відбуваються такі самі процеси, що і в інших сферах громадського життя — науці, юриспруденції, мистецтві, де вони розпочалися значно раніше й до цього часу в основному завершилися.

Роль легкої атлетичі у спортивному бізнесі постійно зростає. Реалії сьогодення в Україні такі, що професіоналізації легкої атлетичі вже не уникнути. У зв'язку з цим, актуальним стає питання, яким шляхом здійснюватиметься подальший розвиток легкої атлетичі — американським, європейським чи змішаним. На думку фахівців, для країн колишньої соціалістичної

співдружності та України переважним є використання європейської моделі розвитку професійного спорту [1]. Здебільшого це зумовлено складним соціально-економічним положенням в Україні та відсутністю повноцінних умов для формування системи професійного спорту. Не менш важливим гальмівним чинником є відсутність раціональної методології розвитку професійного спорту [1]. Слід зазначити, що на шляху професіоналізації легкоатлетичного спорту в Україні існує велика кількість проблем, серед яких, насамперед, слід визнати правові аспекти, небездоганність існуючої системи соціального захисту атлета, відсутність високо-ефективних договорів між спортсменом та керівними спортивними організаціями, менеджерами. У зв'язку з цим назріла необхідність перегляду існуючих контрактних угод та умов, створення логічної моделі фінансових взаємовідносин між Державним комітетом України з питань фізичної культури і спорту, Федерацією легкої атлетичі України, спортсменом, тренером, менеджером, підкріпленої законодавчим актом, що надасть можливість отримання коштів усіма ланками моделі, створення системи менеджменту.

Аналіз історії формування професійного спорту, його соціально-економічних, правових аспектів та інших важливих питань надав великий матеріал провідним фахівцям не тільки для аналізу фундаментальних закономірностей процесу сучасного розвитку системи професійного спорту, а й для творчого осмислення та прогнозування майбутніх тенденцій та перспектив. На думку В.М. Платонова та С.І. Гуськова [1], перспективи розвитку професійного спорту в Україні слід пов'язувати, насамперед, з удосконаленням процесу інтеграції національного спорту у міжнародну систему та з розвитком спорту усередині кра-

їни. Тут слід відмітити кілька напрямків:

- перехід до більш цивілізованого експорту спортсменів у зарубіжні клуби, щоб вони не переривали зв'язків з національним спортом, а прибутки від трансферу використовувалися б на його розвиток з урахуванням внеску спортивних організацій і окремих фахівців у підготовку спортсмена;

- розширення мережі змагань у професійному спорті в країні шляхом підвищення класу спортсменів та їх включення до системи міжнародного спорту, а також організації професійних тренерів у країні;

- поступове створення інфраструктури професійного спорту у країні як сфери розважального бізнесу, зорієнтованої на спортивне видовище високої якості, та формування потенційного споживача — глядачів, представників засобів масової інформації, спонсорів.

Висновки

- Легка атлетика розвивається у яскравому прояві особливостей професійного спорту, які відрізняють його від олімпійського.

- Відбувається орієнтація на ті дисципліни легкої атлетики, котрі становлять особливий інтерес з точки зору комерції. З 46 дисциплін легкої атлетики, що входять до програми Ігор Олімпіад, при підрахунку очок (рейтингова система IAAF) провідними є тільки 35 (17 — у жінок, 18 — у чоловіків). В основному це бігові дисципліни.

- Створюється жорстка конкуренція за рахунок участі за персональними запрошеннями видатних спортсменів, здатних на рів-

них виборювати перемогу і отримувати матеріальну винагороду.

- Формується спортивна еліта з видатних спортсменів, які привертають увагу глядачів і є особливо популярними у суспільстві (наприклад, М. Джоунс, Ж. Пінтусевич-Блок). Їх спосіб життя, захоплення та доходи постійно перебувають у полі зору глядачів, уболівальників.

- Формується велика кількість вузьких фахівців, тренерів, спортивних лікарів, масажистів, для яких легка атлетика стала сферою професійної діяльності.

- Професійний та олімпійський спорт століття розвиваються самостійно, створюючи кожний свою складну систему змагань, організації та методики підготовки атлетів, виховуючи видатних спортсменів, здатних дивувати віртуозною майстерністю і великими досягненнями. Їх зближення — один із важливих чинників зростання авторитету спорту, його розвитку як одного з найбільш яскравих явищ сучасності.

- У зв'язку із збільшенням кількості міжнародних змагань за індивідуальним запрошенням з величезними призовими фондами, значним розширенням змагальної практики, формуванням великої кількості вузьких фахівців, для яких спорт став сферою професійної діяльності, назріла необхідність створення раціональної методології розвитку професіонального легкоатлетичного спорту.

- Існує необхідність:

- у зміні кадрової політики — залученні до спорту нового покоління фахівців з ринкових відносин, здатних підняти рівень послуг для спортсменів;

- формуванні відповідної інфраструктури, матеріально-технічної і законодавчої баз професійного спорту;

- забезпеченні тренерам рівня винагород, адекватного їхнім заслугам у підготовці спортсменів, вихованні у спортсменів розуміння, що виступ на світовому рівні не може бути безкоштовним і дешевим;

- створенні для спортсменів великих можливостей для поліпшення їх матеріального становища, що дозволить підсилити економічний потенціал самого спорту.

1. Гуськов С.И., Платонов В.Н. Профессиональный спорт. — К.: Олимпийская литература, 2000. — 392 с.

2. IAAF. Всемирный рейтинг // Легкая атлетика. — 2003. — № 11—12. — С. 18—21.

3. Легкоатлетический форум IAAF // Новости IAAF. — 2000. — С. 49—54.

4. Метклаф А. Лучшие игры всех времен // Вестник IAAF. — 2001. — № 1. — С. 1—5.

5. Орлов Р. Чемпионат второго сорта // Легкая атлетика. — 2002. — № 7—8. — С. 34—36.

6. Про положення про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту // Урядовий кур'єр — 29 січня 2003 р. — С. 4—5.

7. Тихонов С. По-братски — на четьре части // Легкая атлетика. — 2002. — № 9. — С. 6—15.

8. Френк Дик. Заметки о тренерах // Вестник IAAF. — 2000. — № 1.

9. European Calendar, 2001. — 88 p.

10. IAAF Athletes Handbook. — 2003. — 46 p.

11. IAAF Directory & calendar. — 2003. — 226 p.

12. IAAF Outdoor Handbook. — 2001. — 148 p.

13. IAAF Outdoor Handbook, 2002. — 128 p.

14. IAAF World Calendar. — 1999. — 56 p.

15. IAAF World Lists Indoor, Outdoor & Junior Updated as of November 8, 2002. — 276 p.

16. IAAF World Rankings Yearbook. — 2001. — 424 p.

17. IAAF World Rankings. — 2003. — 28 p.